

Jan Turyna

Uniwersytet Warszawski

ASPEKTY JAKOŚCIOWE INFORMACJI W SPRAWOZDANIACH FINANSOWYCH W ŚWIELE STANDARDÓW MIĘDZYNARODOWYCH

Streszczenie: Celem niniejszego opracowania jest przedstawienie rachunkowości jako jednego z podstawowych systemów informacyjnych we współczesnych organizacjach gospodarczych oraz jej roli w tworzeniu sprawozdawczości finansowej, a następnie próba zdefiniowania cech jakościowych informacji finansowych zawartych w sprawozdaniu finansowym w świetle międzynarodowych standardów rachunkowości.

Słowa kluczowe: informacje, cechy jakościowe, system informacyjny rachunkowości, sprawozdanie finansowe, standardy międzynarodowe.

1. Wstęp

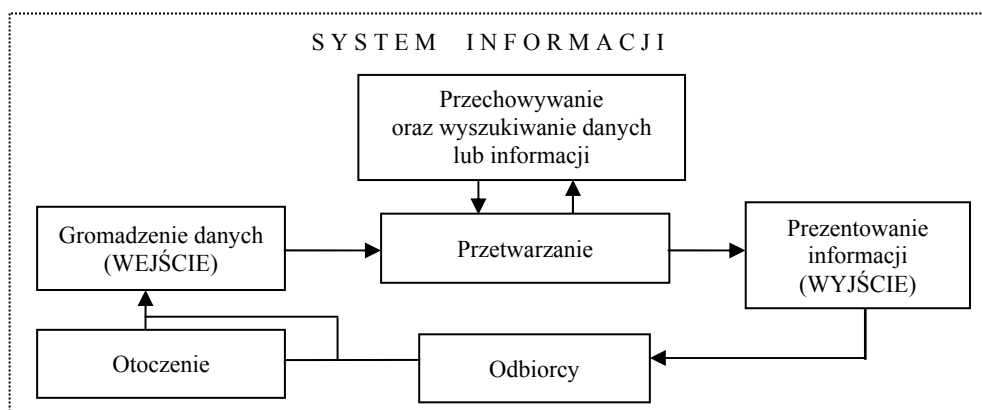
Celem niniejszego opracowania jest przedstawienie rachunkowości jako jednego z podstawowych systemów informacyjnych we współczesnych organizacjach gospodarczych oraz jej roli w tworzeniu sprawozdawczości finansowej, a następnie próba zdefiniowania cech jakościowych informacji finansowych zawartych w sprawozdaniu finansowym w świetle międzynarodowych standardów rachunkowości.

2. Rachunkowość jako system informacyjny w organizacji gospodarczej

Pojęcie systemu informacyjnego jest zwykle stosowane w szerokim zakresie dla określania powiązanych ze sobą elementów: organizacji funkcjonowania przedsiębiorstwa lub jego części, rozmaitych procedur w zakresie zarządzania, procesów decyzyjnych, działań funkcjonalnych prowadzonych w wyniku procesów decyzyjnych oraz strumieni przepływu informacji finansowej. Owo szerokie „tło”, w jakim funkcjonuje rachunkowość, zostało uprzednio określone mianem systemu informacyjnego całego przedsiębiorstwa. Podstawowa różnica pomiędzy obiema kategoriami systemów informacyjnych polega na odmiennym zakresie informacji wchodzącej w skład każdego z nich. Podczas gdy system informacyjny rachunkowości obejmuje

ogół informacji finansowych, system informacyjny całej organizacji gospodarczej zawiera wszystkie typy informacji związanych z funkcjonowaniem całej organizacji i zarządzaniem nią. Należałoby zatem rozpatrywać system informacyjny rachunkowości jako element składowy (podsystem) szeroko rozumianego systemu informacyjnego przedsiębiorstwa.

W II połowie XX wieku w piśmiennictwie amerykańskim rachunkowość została uznana przez stowarzyszenia księgowych istniejące w tym kraju za system informacyjny. Wyrazem tego stanowiska może być raport opublikowany w 1971 r. w piśmie „The Accounting Review”. Według autorów tego raportu rachunkowość może być traktowana jako element składowy systemu informacyjnego przedsiębiorstwa lub też jako odrębny system mający swoje cele, źródła informacji oraz procedury (działania). Można to przedstawić graficznie jak na rys. 1.

Rys. 1. Rachunkowość jako system informacyjny (ujęcie modelowe)

Źródło: [Committee Reports 1971].

Jak należałoby zatem zdefiniować pojęcie rachunkowości jako systemu informacyjnego? Syntetycznie system informacyjny rachunkowości można określić jako podsystem funkcjonujący w ogólnych ramach systemów informacyjnych zarządzania, zajmujący się przetwarzaniem, przechowywaniem w czasie oraz raportowaniem informacji. Stanowi on organizacyjny element, który gromadzi, klasyfikuje, przetwarza, analizuje i dostarcza istotne, zorientowane na sferę finansów informacje wspomagające procesy decyzyjne odbiorców zewnętrznych (takich jak np. bieżący i potencjalni inwestorzy, agencje federalne i stanowe, kredytodawcy) oraz wewnętrznych (zwłaszcza menedżerów). Na przykład brytyjscy autorzy podkreślają w swojej pracy, iż rachunkowość jest nauką społeczną, która jednak... ma wszystkie atrybuty systemu. Ma ona swój podstawowy cel, jakim jest dostarczanie informacji, a także jasno i dobrze zdefiniowane elementy w postaci ludzi i wyposażenia. Co więcej, rachunkowość obejmuje typowe elementy systemu, jak wejście, przetwarzanie i wyj-

ście [Glautier, Underdown 2001, s.13]. Można też spotkać opinie, że rachunkowość jest systemem, który gromadzi informacje o zdarzeniach finansowych zarówno organizacji gospodarczych, jak i osób indywidualnych prowadzących działalność gospodarczą tak, aby można było przedstawić raport o sytuacji finansowej oraz stanie i strukturze majątku każdemu, kto byłby tym zainteresowany. Także wśród polskich autorów rachunkowość jest określana mianem uniwersalnego, elastycznego, podmiotowego systemu informacyjno-kontrolnego zdeterminowanego metodą bilansową, nierozzerwalnie z nim związaną metodą poznawczą, umożliwiającą tworzenie liczbowego obrazu powstawania, podziału i przepływu wartości [Burzym 1980, s. 13]. Rachunkowość jest również postrzegana jako system informacyjny służący użytkownikom do podejmowania decyzji gospodarczych, zwłaszcza finansowych, oraz rozliczania kierownictwa z zarządzania powierzonym majątkiem. Z punktu widzenia działań, jakie składają się na system rachunkowości, wyróżnia się: identyfikację, grupowanie, opis, ewidencję, przetwarzanie i przekazywanie informacji o wynikach działalności firmy, zmianach jej majątku i sytuacji finansowej [Jaruga i in. 1995, s. 8]. System informacyjny rachunkowości jest najważniejszym elementem systemu informacyjnego organizacji gospodarczej, gdyż umożliwia uzyskanie całości obrazu przedsiębiorstwa oraz łączenie innych systemów informacyjnych.

Porównując zaprezentowane definicje systemu informacyjnego rachunkowości z uprzednio przedyskutowanym terminem „rachunkowość”, należy stwierdzić, iż mimo że pojęcia te są ze sobą tożsame, są jednak nieco inaczej postrzegane. O ile „rachunkowość” jest zwykle postrzegana od strony: teorii, regulacji prawnych, funkcji, procedur, zasad i konwencji itp. i kojarzona ze sferą finansową przedsiębiorstwa, o tyle „system informacyjny rachunkowości” podkreśla informacyjną stronę rachunkowości, związaną z obiegiem informacji finansowej, księgą główną i księgami pomocniczymi, dokumentami księgowymi, raportami lub sprawozdaniami finansowymi czy też – nierzadko – z techniką przetwarzania danych (manualną lub komputerową). Z tych względów system informacyjny rachunkowości jest bezpośrednio kojarzony z systemami informacyjnymi zarządzania, a pośrednio ze sferą finansową.

Z powyższych definicji wynika także, iż rachunkowość jest systemem otwartym. System otwarty oznacza system wymieniający informacje i zasoby z otoczeniem, cechujący się zdolnościami adaptacyjnymi. System informacyjny rachunkowości korzysta z informacji z otoczenia, jak np. z dokumentów źródłowych, oraz zasila informacjami otoczenie, w tym użytkowników wewnątrz i na zewnątrz organizacji gospodarczej i inne systemy informacyjne [Turyna 1997, s. 103].

Należałoby równocześnie podkreślić bezpośrednie powiązania systemu rachunkowości z procesami podejmowania decyzji zarządczych. System rachunkowości grupuje ogół informacji finansowych wynikających z działalności przedsiębiorstwa, zarówno przeszłej, jak i przyszłej. Pozyskuje je, przetwarza, przechowuje w czasie, prezentuje użytkownikom itd., zasady zaś rachunkowości, jak np. zasada miernika pieniężnego, zasada kosztowa, zasada memoriałowa, zasada bilansowania się środ-

ków gospodarczych i kapitałów czy też zasada współmierności, wiążą bezpośrednio rachunkowość z przepływem środków pieniężnych.

Rachunkowość jest zatem podstawowym w organizacji gospodarczej systemem informacyjnym, obejmującym zarówno zasoby, jak i metody i procedury przetwarzania danych wejściowych. Z tego punktu widzenia nie jest ona już obecnie systemem homogenicznym. Wspólnym elementem łączącym oba podstawowe podsystemy jest baza danych księgowych (księgi rachunkowe), aczkolwiek – gdyby założyć, że organizacja stosuje równoległe 2-3 rodzaje ksiąg (handlowe, podatkowe, prowadzone według przepisów prawnych innego kraju) – to ten wspólny element traci na znaczeniu. Gdyby także dodatkowo przyjąć, że być może z czasem powstaną odrębne bazy danych – osobno dla rachunkowości finansowej i zarządczej, zróżnicowane na poziomie szczegółowości opisu zdarzenia gospodarczego – wówczas jeden system rachunkowości rozpadnie się na dwa całkowicie odrębne systemy informacyjne.

Pomimo istnienia jednego wspólnego przedmiotu rachunkowości, jego postrzeganie i interpretowanie jest odmienne w obu podsystemach rachunkowości, tj. rachunkowości finansowej i rachunkowości zarządczej. Rachunkowość finansowa uznaje m.in., że zasoby gospodarcze podlegające ewidencji są ujmowane w kategoriach historycznych, stąd wszelkie modele opisujące te zasoby mają charakter deterministyczny. Z kolei rachunkowość zarządcza zakłada, że zasoby gospodarcze są planowane i ujmowane w kategoriach perspektywnych, modele zaś je ujmujące mają charakter probabilistyczny.

Rachunkowość finansowa jest podsystemem informacyjnym rachunkowości, który dostarcza informacji do określenia sytuacji finansowej organizacji. Z kolei rachunkowość zarządcza jest podsystemem informacyjnym rachunkowości, który dostarcza informacji wspomagających menedżerów w planowaniu działalności gospodarczej, podejmowaniu decyzji zarządczych i kontroli ich realizacji. Wyznaczenie „pionowej linii” pomiędzy nimi nie jest łatwe, gdyż istnieją wspólne cechy obu podsystemów, jak:

- przedmiot rachunkowości, tj. zasoby oraz procesy gospodarcze zachodzące w przedsiębiorstwie;
- podmiot rachunkowości, na który składają się wszystkie wyodrębnione majątkowo organizacje gospodarcze, prowadzące rachunkowość na mocy przepisów prawa bilansowego;
- zasady klasyfikacji zdarzeń gospodarczych, do których należą „agregaty” pojęciowe, jak aktywa, pasywa, przychody, koszty itp.;
- cała terminologia rachunkowości, nazywana niekiedy „językiem” rachunkowości;
- metoda bilansowa, jako specyficzny sposób prezentacji zdarzeń gospodarczych;
- cechy jakościowe informacji dostarczanych przez system informacyjny rachunkowości.

Pomimo podobieństw obydwie podsystemy różnią się. Do podstawowych różnic zalicza się m.in.:

- kategorie użytkowników informacji – rachunkowość finansowa dostarcza informacji głównie odbiorcom zewnętrznym (inwestorom, instytucjom finansowym, agendom rządowym, kontrahentom gospodarczym itd.), rachunkowość zarządcza zaś jest ukierunkowana na odbiorców wewnętrznych, przede wszystkim kadre menedżerską;
- orientację czasową – rachunkowość finansowa jest ukierunkowana na informacje retrospektywne (typu *ex post*) o dokonanych zdarzeniach gospodarczych, rachunkowość zarządcza zaś – na informacje prospektywne (typu *ex ante*), o przyszłych zdarzeniach gospodarczych;
- zakres odniesienia – rachunkowość finansowa jest ukierunkowana na funkcjonowanie całej organizacji gospodarczej, rachunkowość zarządcza zaś na działy, segmenty, produkty itp.;
- system regulacji – dla rachunkowości finansowej są nim przepisy prawa oraz standardy (międzynarodowe, krajowe); z kolei dla rachunkowości zarządczej są nim potrzeby informacyjne użytkowników – menedżerów; jest oczywiste, że z punktu widzenia rachunkowości zarządczej prawo jest też wymagane, jednak stanowi ono jedynie odległe „tło” dla metod i technik informacyjnych tego podsystemu;
- jednostki pomiaru – rachunkowość finansowa operuje wyłącznie miernikiem pieniężnym, rachunkowość zarządcza zaś stosuje swoisty „dualizm”, tj. miernik pieniężny lub mierniki niepieniężne (fizyczne, procentowe itp.);
- atrybuty informacji – dokładność w przypadku rachunkowości finansowej, a istotność oraz szybkość dostarczania w odniesieniu do rachunkowości zarządczej;
- przeznaczenie informacji wynikowych – analiza wraz z oceną w przypadku rachunkowości finansowej, a planowanie, podejmowanie decyzji, kontrola itp. w przypadku rachunkowości zarządczej [Turyna 2008, s. 16-18].

W niniejszym opracowaniu przyjęto, że rachunkowość jest systemem informacyjnym. Oznacza to, że w jej skład wchodzi m.in. zasoby informacyjne, zorganizowane w postaci księgi głównej i ksiąg pomocniczych, dokumentów księgowych itp., określone metody, techniki i procedury gromadzenia, przetwarzania i prezentacji informacji odbiorcom, środki techniczne wspomagające proces informacyjny, odbiorcy informacji finansowej i inne elementy systemu informacyjnego. W takim kontekście system informacyjny przedsiębiorstwa określa ramy techniczne i organizacyjne dla rachunkowości.

3. Sprawozdawczość finansowa źródłem informacji o podmiotach gospodarczych

Jak wspomniano powyżej, jednym z elementów decydujących o wewnętrznej spójności systemu informacyjnego rachunkowości są cechy jakościowe informacji finansowych, tworzonych przez ten system i dostarczanych do różnych użytkowników. Charakter i zakres cech jakościowych można zilustrować na przykładzie

sprawozdawczości finansowej, powszechnie uważanej za główne źródło informacji o współczesnych podmiotach gospodarczych, z punktu widzenia zarówno zewnętrznych, jak i wewnętrznych jej użytkowników.

Informacje tworzone przez system informacyjny rachunkowości znajdujące się w sprawozdaniu finansowym podmiotu gospodarczego, ilustrujące efekty jego działalności, charakteryzujące się dobrą jakością i wysokim stopniem przetworzenia, mają kluczowe znaczenie dla zarządzania tym podmiotem przez własną kadre kierowniczą. Są one także wykorzystywane dla potrzeb analizy i oceny możliwości ulokowania kapitałów przez inwestorów, oceny wypłacalności kredytobiorcy lub pożyczkobiorcy, spłaty zadłużenia przez kontrahenta w obrocie handlowym itp. Należy także pamiętać, że sprawozdawczość finansowa w warunkach funkcjonowania gospodarki wolnorynkowej stanowi swoisty przejaw jawności życia gospodarczego. Ukazuje ona, że podmiot gospodarczy działa legalnie, prowadzi swoją działalność w sposób uczciwy, a każdy zainteresowany może zapoznać się z podstawowymi danymi finansowymi o tym podmiocie.

Dostęp do informacji finansowej ma szczególne znaczenie we współczesnej gospodarce światowej ze względu na postępującą globalizację procesów gospodarczych i wynikającą z niej konieczność tworzenia lub unifikacji standardów w zakresie informacji finansowej w skali międzynarodowej. Z punktu widzenia inwestorów lokujących swoje zasoby gospodarcze w różnych krajach świata, międzynarodowych instytucji finansowych czy firm prowadzących obrót handlowy w różnych krajach świata informacje dotyczące pojedynczego podmiotu gospodarczego są użyteczne jedynie wówczas, gdy mogą one być porównane z analogicznymi informacjami charakteryzującymi stan lub wyniki finansowe jednostek w innych krajach. Idealna sytuacja dla odbiorców informacji finansowej zaistniałaby zatem wówczas, gdyby wszystkie podmioty gospodarcze na całym świecie stosowały jednolite koncepcje i zasady rachunkowości oraz opracowywały swoje sprawozdania finansowe zgodnie ze zunifikowanymi wzorcami i standardami, obowiązującymi powszechnie. Idea ta jest jednak na razie jedynie utopią, gdyż istniejące koncepcje oraz zasady rachunkowości, obowiązujące w poszczególnych krajach, charakteryzują się przez cały czas dużymi rozbieżnościami. Wynika to m.in. z odmiennych uwarunkowań historycznych, różnic w rozwoju gospodarczym poszczególnych krajów, a także odrębności ich systemów prawnych. Istnieją zresztą nadal liczne czynniki oddziałujące negatywnie na unifikację systemów rachunkowości w skali całego świata, tworzące bariery dla swobodnego przepływu informacji finansowej na świecie. Do podstawowych ograniczeń można zaliczyć m.in. wpływ środowiska, do którego zalicza się m.in. systemy polityczne, prawne, edukacyjne, religijne itd., stosowanie konkretnych modeli księgowych, wynikających głównie z wymienionych uprzednio uwarunkowań historycznych, ustanawianie krajowych standardów rachunkowości, bez koordynowania tego procesu w skali międzynarodowej, czy też odmienne sposoby radzenia sobie z typowym dla współczesnej gospodarki stanem niepewności (por. [Gernon, Meek 2001; Jaruga 2002; Surdykowska 2000]). Powyższe elementy wpły-

wają na tworzenie odrębnego modelu rachunkowości, charakterystycznego tylko dla danego kraju. Z tego względu szczególnego znaczenia nabiera kwestia harmonizacji zasad rachunkowości. Harmonizacja zasad rachunkowości w skali regionalnej czy międzynarodowej oznacza proces zwiększania porównywalności sprawozdań finansowych przez wprowadzenie spójnego zestawu wzorców, opartego na wspólnych założeniach i koncepcjach, przy czym określone są granice stopnia odmienności stosowanych rozwiązań w praktyce. Harmonizacja zakłada występowanie opcji, pewnej elastyczności w ustalonych ramach, co umożliwi podmiotom gospodarczym wybór rozwiązań w ramach ich polityki rachunkowości. Pojęcie standaryzacji rachunkowości jest dalszym krokiem w tym procesie, oznaczającym ujednoczenie zasad i metod sprawozdawczości, polegające na opracowaniu i wdrożeniu do praktyki standardów (norm) regulujących opracowywanie zasad i regulacji prawnych, organizacyjnych itd. funkcjonowania rachunkowości w skali krajowej lub ponadnarodowej.

Początków sprawozdawczości finansowej należy szukać w XVII wieku, gdy pojawiły się pierwsze spółki ze stałym kapitałem (m.in. Holenderska Kompania Wschodnioindyjska, Brytyjska Kompania Wschodnioindyjska), początki zaś jej standaryzacji można wiązać ze Światowym Kongresem Księgowych w St. Louis (USA), który odbył się w 1904 r. Postanowiono wówczas wymieniać poglądy i dzielić się informacjami z wyników badań i praktycznego rozwiązywania wspólnych problemów dotyczących rachunkowości. Ważne znaczenie dla tego procesu miały także badania prof. W. Patona, prowadzone w latach 30. XX wieku na zlecenie Amerykańskiego Stowarzyszenia Rachunkowości, dotyczące identyfikacji najważniejszych koncepcji i zasad współczesnej rachunkowości [Hendriksen, Van Breda 2002, s. 111]. Jednak dopiero powołanie Komitetu Międzynarodowych Standardów Rachunkowości doprowadziło do sukcesywnego ich promulgowania do praktyki gospodarczej wielu krajów. Samo pojęcie standardu rachunkowości pojawiło się w krajach anglosaskich (Wielka Brytania, USA). Oznacza ono wzorzec lub normę opracowane przez gremia ekspertów w zakresie rachunkowości: przedstawiciele nauki oraz praktyków, poprzedzone długim okresem badań i szeroko zakrojonych konsultacji. Standardy obejmują zagadnienia dotyczące uznawania, pomiaru, wyceny i prezentacji wyróżnionych składników w sprawozdaniu finansowym. Zatem harmonizacja zasad rachunkowości oznacza w przypadku standardów międzynarodowych ujednoczenie zasad uznawania pomiaru, wyceny i prezentacji określonych struktur informacji finansowej w tych krajach, które akceptują ideę i założenia generalne standardów. Równocześnie standardy międzynarodowe nie nawiązują do takich kwestii, jak np. zasady ewidencji księgowej, konta, dokumenty księgowe czy procedury księgowe, pozostawiając je w gestii samych podmiotów gospodarczych.

W ocenie autora głównym źródłem standaryzacji sprawozdawczości finansowej w skali międzynarodowej stała się globalizacja gospodarki na świecie. W efekcie jej istnienia można wyróżnić wiele przyczyn tej standaryzacji, jak np. rozwój regionalnych ugrupowań gospodarczych (UE, NAFTA itd.), globalizacja rynków kapitało-

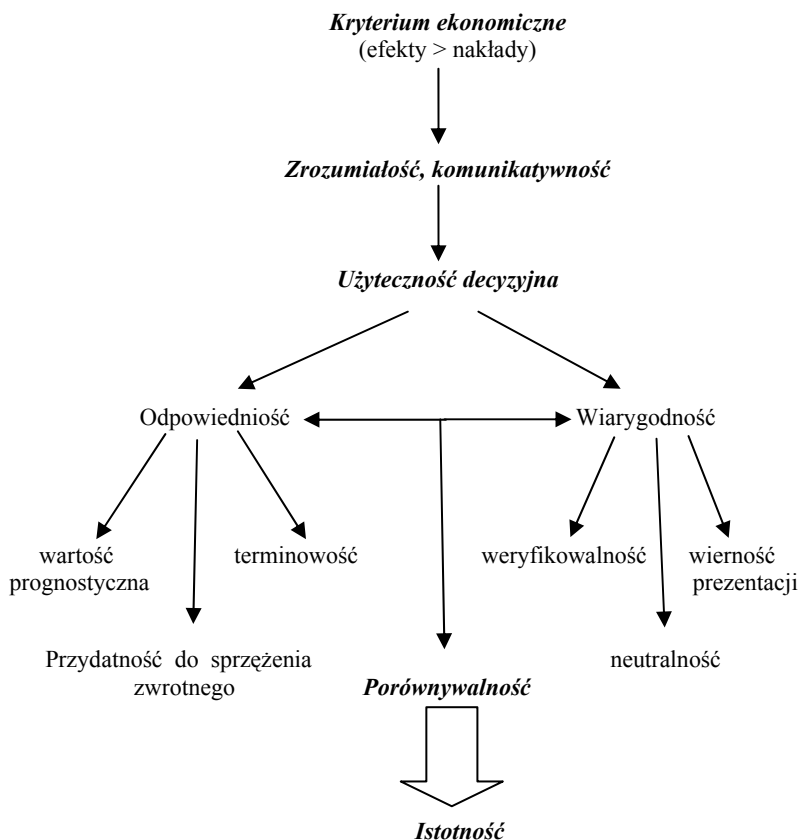
wych, a w konsekwencji powstanie i rozwój ponadnarodowych korporacji itp. W rezultacie procesów globalizacyjnych pojawiły się zupełnie nowe potrzeby unifikacji i porównywalności informacji finansowych z podmiotów gospodarczych. Na standaryzację sprawozdawczości finansowej dodatkowo wpłynęło powstanie i ewolucja dwóch odmiennych „filozofii” rachunkowości, tj. rachunkowości kontynentalnej oraz rachunkowości anglosaskiej. W ciągu minionych dziesięcioleci na świecie ukształtowały się w ewolucyjny sposób dwie odmienne od siebie filozofie rachunkowości, bazujące na różniących się po części koncepcjach i cechach. Można mówić o rachunkowości typu kontynentalnego (chodzi o Europę jako kontynent) oraz typu anglosaskiego. Do pierwszej grupy zalicza się m.in.: Niemcy, Francję, Austrię, Belgię, Hiszpanię, Włochy, Szwajcarię, Polskę, Czechy, Węgry, Słowację, kraje bałtyckie, a także – spoza Europy – Japonię. Z kolei w skład drugiej grupy wchodzi m.in. Wlk. Brytania, Stany Zjednoczone A.P., Kanada, Australia, Nowa Zelandia, a także – częściowo – Holandia. Mówiąc o obu tych filozofiach, należy podkreślić, że to, co je odróżnia, to rola i znaczenie państwa w tworzeniu i kształtowaniu systemu regulacyjnego rachunkowości i sprawozdawczości finansowej [Jaruga 2002, s. 3-4].

System rachunkowości kontynentalnej zaistniał w tych państwach, w których aparat administracyjny państwa od lat oddziaływał na gospodarkę przez rozmaite ustawy, dekrety itp. W tych krajach także sprawozdawczość finansowa jest „odgórnie” regulowana przez regulacje prawne, zazwyczaj wysokiej rangi. Rachunkowość typu kontynentalnego bazuje na podejściu prawnym, jej nadrzędnym zaś celem jest zapewnienie bezpieczeństwa obrotu gospodarczego. System ten tradycyjnie przypisuje kredytowi lub pożyczce dominującą rolę w pozyskiwaniu przez jednostki gospodarcze środków na działalność gospodarczą. Ponadto w państwach opartych na rachunkowości kontynentalnej duże znaczenie przypisuje się zwyczajowo prawu podatkowemu, w trosce o stan finansów państwa. Typowym przejawem rachunkowości kontynentalnej jest postawa konserwatywna i dążenie do unikania ryzyka w działalności gospodarczej, m.in. poprzez zasady ostrożności wyceny.

Z kolei w krajach anglosaskich państwo tradycyjnie nie wtrącało się w sferę gospodarczą, rezygnując także z „odgórnego” sterowania rachunkowością. W rezultacie w krajach tych system sprawozdawczości finansowej jest regulowany „oddolnie”, wyłącznie przez system krajowych standardów sprawozdawczości. Jest to typowe podejście ekonomiczne, dające jednostkom gospodarczym stosunkowo dużą swobodę w tworzeniu kształtu i struktury informacyjnej raportów składających się na sprawozdanie finansowe. Na przykład w USA nie ma ujednoczonego systemu klasyfikacji bilansowej, a co za tym idzie – ujednoczonego wzoru bilansu lub rachunku zysków i strat. W przeciwieństwie do większości krajów europejskich rachunkowość anglosaska jest tradycyjnie zorientowana na rynek kapitałowy jako kluczowe źródło pozyskiwania środków na prowadzenie działalności gospodarczej. System ten jest otwarty i nastawiony na ryzyko tej działalności, bazuje też na założeniach koncepcyjnych sprawozdawczości finansowej oraz na przepisach prawa ogólnego (*Common Law*) [Jaruga 2002, s. 16-18].

4. Cechy jakościowe informacji finansowej

Aby sprawozdania finansowe mogły być użyteczne dla odbiorców zawartych w nich informacji, powinny spełniać określone wymogi jakościowe. Założenia koncepcyjne zarówno standardów amerykańskich, jak i MSSF poświęcają cechom jakościowym sprawozdań sporo uwagi. Można wręcz sformułować tezę, że cechy jakościowe informacji to takie jej właściwości, które powodują, że informacja staje się użyteczna dla jej odbiorcy. Użyteczność informacji jest też podstawowym kryterium przyjętym w założeniach koncepcyjnych US GAAP. Rada Standardów FASB sformułowała w SFAC nr 2 hierarchię cech jakościowych informacji, przy czym dominującym ograniczeniem jest kryterium ekonomiczne, tj. uznano, że informacja jest użyteczna, gdy korzyści z jej stosowania przewyższają koszty jej użycia (rys. 2).

Rys. 2. Cechy jakościowe informacji finansowej według US GAAP

Źródło: [FASB, *Original...* 2004, s. CON2-13].

Według rady „(...) w pierwszej fazie większą część kosztów dostarczania informacji finansowych ponoszą ci, którzy je przygotowują, podczas gdy korzyści stają się udziałem zarówno przygotowujących, jak i użytkowników. W końcowym rozrachunku koszty oraz korzyści stają się rozproszone. Koszty są przeważnie przenoszone na użytkowników informacji oraz na odbiorców dóbr i usług. Korzyści stają się przypuszczalnie udziałem klientów dzięki zapewnieniu stałego zaopatrzenia w dobra i usługi, a także dzięki zwiększeniu efektywności funkcjonowania rynku...” [FASB Statements... 2000, s. 81]. Podejście FASB jest ze wszelkich miar słuszne, jednak wydaje się trudne do realizacji. Publikując sprawozdanie finansowe, niełatwo jest ustalić *a priori* wszystkie koszty i korzyści płynące z korzystania z informacji.

Omawiane kryterium jest nadrzędne, ale nie jedyne. W deklaracji (SFAC) nr 2, poświęconej w całości cechom jakościowym informacji finansowej, rada dokonała ich hierarchicznego podziału na dwie grupy, tj. na cechy zorientowane na użytkownika oraz zorientowane na decyzję. Do pierwszej grupy założenia koncepcyjne zaliczają takie cechy, jak zrozumiałość czy komunikatywność. Z kolei do drugiej grupy zostały zaliczone: odpowiedniość i wiarygodność. Pierwsza z cech zorientowanych na decyzję musi charakteryzować się pewnymi właściwościami, jak: wartość prognostyczna, przydatność dla sprzężenia zwrotnego i terminowość jako własności nadrzędne oraz porównywalność jako właściwość podrzędna. Druga z cech zorientowanych na decyzję, tj. wiarygodność, musi być sprawdzalna oraz charakteryzować się wiernością przedstawiania zjawisk jako właściwościami nadrzędnymi, a porównywalnością i neutralnością jako podrzędnymi. Ostatecznym progrem identyfikacji użyteczności informacji jest jej istotność.

Odpowiedniość informacji, według standardów amerykańskich, jest wyrażona związkiem z aktualnie omawianym problemem. Według ASOBAT odpowiedniość wymaga, by informacja miała związek lub była w sposób użyteczny kojarzona z działaniami lub pożądanymi rezultatami, przy czym może ona być wyrażona na trzy sposoby, tzn. z punktu widzenia: celu do osiągnięcia, percepcji użytkownika oraz oddziaływania na decyzję. Podstawową jej właściwością powinna być wartość prognostyczna informacji, tj. taka, „(...) która pozwala zwiększyć prawdopodobieństwo poprawnego prognozowania rezultatów przeszłych lub przyszłych zjawisk (...)” [Hendriksen, Van Breda 2002, s. 151-152]. Według założeń przyjętych przez Amerykańskie Stowarzyszenie Rachunkowości, wartość prognostyczna może przejawiać się na co najmniej cztery sposoby, tj. w sposób bezpośredni w modelach prognostycznych, w sposób pośredni, przez ekstrapolację danych historycznych, przez analizę czasową podstawowych wskaźników ekonomicznych, np. rentowności lub płynności, oraz wykorzystanie informacji potwierdzających określone trendy lub zjawiska [Hendriksen, Van Breda 2002, s. 153]. Własnością jest też przydatność do sprzężenia zwrotnego, tj. do korekty wcześniejszych oczekiwań. Wreszcie terminowość informacji oznacza jej zdolność do wpływania na podejmowane decyzje.

Drugą z cech jakościowych informacji zorientowanych na decyzje jest jej wiarygodność. W SFAC nr 2 została ona zdefiniowana jako „(...) cecha jakościowa, która

gwarantuje, że informacja w pewnych granicach jest wolna od błędów i wiernie przedstawia to, co powinna (...)” [*FASB Statements... 2000*, s. 38]. Wiarygodna informacja powinna być wierna przedstawianiu zjawisk, sprawdzalna oraz neutralna. Wierność przedstawiania zjawisk oznacza, że informacja jest zgodna między miarą lub opisem a opisywanym zjawiskiem. Z kolei sprawdzalność informacji polega na tym, że jest ona zdolna zapewnić odzwierciedlenie tego, co zamierzano przedstawić lub zweryfikowano bez błędów. Natomiast informacja neutralna jest pozbawiona subiektywizmu lub stronniczości.

Ostatnią z właściwości informacji jest jej porównywalność. Jest to taka właściwość, która umożliwia użytkownikom zidentyfikowanie podobieństw oraz różnic pomiędzy różnymi opisywanymi zjawiskami gospodarczymi. W założeniach koncepcyjnych porównywalność informacji jest osiągnięta, gdy są one jednolite, traktowane w identyczny sposób oraz spójne, tj. opracowywane w kolejnych okresach według tych samych zasad lub metod. Spełnienie wszystkich wymienionych cech jakościowych prowadzi ostatecznie do osiągnięcia przez informacje istotności z punktu widzenia potrzeb użytkownika. Według SFAC nr 2, istotność polega na tym, że „(...) ocena rozsądnej osoby, polegająca na sprawozdaniach finansowych, prawdopodobnie została by zmieniona lub zmodyfikowana pod wpływem uwzględnienia lub skorygowania danej pozycji (...)” [*FASB Statements... 2000*, s. 80]. Według założeń koncepcyjnych FASB, w hierarchicznej strukturze cech jakościowych informacji finansowej uwzględnianie ekonomiki informacji, polegającej na dominacji korzyści nad kosztami, można było uznać za warunek konieczny osiągnięcia użyteczności tej informacji dla jej odbiorcy, natomiast osiągnięcie przez nią istotności stanowi warunek dostateczny.

Założenia koncepcyjne MSSF szczegółowo prezentują cechy jakościowe informacji w sprawozdaniach finansowych, przy czym są wyodrębnione cztery podstawowe cechy, tj. zrozumiałość, przydatność, wiarygodność i porównywalność. Ujęcie ich jest jednak inne niż w US GAAP, gdyż w MSSF autorzy nie zastosowali hierarchii tych cech ani też nie podzielili ich według orientacji na użytkownika oraz na decyzje (rys. 3).

Zrozumiałość informacji to w interpretacji MSSF „(...) łatwość zrozumienia ich przez użytkowników (...)” [*Międzynarodowe Standardy... 2007*, s. 53]. Zakłada się

Rys. 3. Cechy jakościowe informacji finansowej według MSSF

Źródło: opracowanie własne.

jednak, że użytkownicy mają wystarczającą wiedzę z zakresu działalności gospodarczej i rachunkowości, a także mają ochotę na zapoznanie się z tymi informacjami (par. 25). Wydaje się, że takie założenie jest nieco zbyt optymistyczne, gdyż w praktyce poziom przygotowania użytkowników jest znacznie zróżnicowany. Definicję zrozumiałości informacji należałoby jednak rozszerzyć o zapis w rodzaju „stosownie do wiedzy i stopnia przygotowania użytkownika do korzystania z informacji finansowych”. Także słowo „ochota” odnośnie do korzystania z informacji należałoby zamienić na słowo „potrzeba”.

Kolejna cecha jakościowa informacji sprawozdawczej to jej przydatność. Przydatność oznacza w tym kontekście możliwość wpływu informacji na decyzje gospodarcze użytkowników, stworzenie możliwości oceny przeszłych, teraźniejszych i przyszłych zdarzeń lub korektę poprzednich ocen. Omawiana cecha odpowiada z grubsza cesze „odpowiedniość” z US GAAP. W przeciwieństwie jednak do standardów amerykańskich przydatność w rozumieniu MSSF nie jest wyrażana na różne sposoby, jak np. według celu czy według decyzji. Jak widać, strona interpretacyjna założeń koncepcyjnych MSSF jest znacznie słabiej rozbudowana niż założenia US GAAP. Natomiast interpretując przydatność, podkreśla się jedną jej właściwość, a mianowicie wartość prognostyczną. Na przydatność wpływa też istotność informacji. Ta kluczowa lub jedna z kluczowych cech według US GAAP jest tutaj traktowana zaledwie jako jeszcze jedna właściwość przydatności. Informacje są istotne, jeżeli ich pominięcie lub zniekształcenie może wpłynąć na decyzje gospodarcze, podejmowane przez użytkowników na podstawie sprawozdania finansowego (par. 26-30).

Wiarygodność informacji sprawozdawczej stanowi jej kolejną cechę jakościową. Informacje są wiarygodne, gdy nie zawierają istotnych błędów i są bezstronne, użytkownicy zaś są pewni wierności prezentacji wizerunku finansowego podmiotu gospodarczego. Według MSSF, wiarygodność ma kilka właściwości, tj. wierne odzwierciedlenie, przewagę treści nad formą, neutralność, zasadę ostrożnej wyceny oraz kompletność. Aby informacje były wiarygodne, muszą precyzyjnie ilustrować transakcje i inne zdarzenia gospodarcze. Autorzy założeń koncepcyjnych zastrzegają jednak, że w przypadku informacji finansowych istnieje pewne ryzyko nie dość wierne odzwierciedlenia transakcji. Sytuacja ta wynika głównie z trudności zarówno z identyfikacją transakcji, jak i ze stosowaniem zasad wyceny tych transakcji. Przykładem może być np. wartość firmy wytwarzana we własnym zakresie, którą trudno byłoby zidentyfikować i wycenić. Inna właściwość wiarygodności to przewaga treści nad formą, co oznacza, że transakcje należy ujmować w księgach i przedstawiać przede wszystkim zgodnie z ich treścią ekonomiczną, a nie tylko zgodnie z formą. Informacje muszą być też neutralne, głównie bezstronne. Wiarygodność bazuje też na zasadzie ostrożnej wyceny, polegającej na rozważeniu przy stosowaniu subiektywnych ocen potrzebnych do dokonywania oszacowań w warunkach niepewności tak, aby aktywa lub przychody nie zostały zawyżone, zaś zobowiązania lub koszty – zaniżone. Wreszcie o wiarygodności informacji decyduje też komplet-

ność, przy uwzględnieniu ograniczeń wynikających z zasady istotności i ograniczeń kosztowych (par. 31-38).

Ostatnią cechą jakościową informacji finansowych zinterpretowaną przez Radę MSR jest porównywalność informacji. Założenia koncepcyjne nie definiują tej cechy, jedynie stwierdzają, że użytkownicy powinni mieć możliwość porównywania sprawozdań finansowych jednostki z różnych okresów w celu określenia trendów charakteryzujących jej sytuację finansową i wyniki działalności. Aby można było realizować porównywalność w praktyce, należy informować użytkowników o zasadach rachunkowości jednostki, wykorzystywanych przy opracowywaniu sprawozdania (par. 39-42) [*Międzynarodowe Standardy...* 2007, s. 56-57].

Założenia koncepcyjne MSSF przewidują też ograniczenia dotyczące przydatności i wiarygodności informacji finansowych. Do tych ograniczeń zaliczają terminowość oraz konieczność wyważenia korzyści płynących z wykorzystania informacji oraz kosztów ich dostarczenia. W przeciwieństwie do US GAAP obie kategorie nie są jednak traktowane przez MSSF jako cechy jakościowe informacji. Drugim kryterium progowym w US GAAP jest istotność informacji. Pełnienie wszystkich cech jakościowych oznacza według standardów amerykańskich, że informacja jest istotna. W założeniach MSSF istotność jest zaledwie jedną z właściwości przydatności informacji. Wreszcie typowa dla założeń koncepcyjnych standardów amerykańskich jest pogłębiona interpretacja pojęć i cech, często mająca charakter dyskusyjny. Takie podejście wydaje się bardziej elastyczne i wygodniejsze z punktu widzenia pojedynczego odbiorcy informacji. Założenia MSSF stosują skodyfikowany sposób ujęcia cech, niemający dyskusyjnego charakteru, nastawiony na typowego, masowego użytkownika informacji finansowej.

5. Podsumowanie

Reasumując, należy stwierdzić, że prezentację cech jakościowych według obu źródeł międzynarodowej standaryzacji charakteryzują zarówno podobieństwa, jak i różnice. Podobny jest dobór i zestawienie większości cech, jak zrozumiałość, przydatność (lub odpowiedniość), wiarygodność itd., nieco inny jest jednak dobór właściwości tych cech; dotyczy to np. przydatności lub wiarygodności. Podstawowe różnice dotyczą sposobu ujęcia cech i ich wykorzystania. Cechy według US GAAP mają charakter hierarchiczny, co jest korzystnym sposobem ich prezentacji z punktu widzenia użytkownika, gdyż jest on w stanie dokonać gradacji cech oraz sformułować własną ocenę jakości informacji. Rada MSR stosuje w tym kontekście jedynie ogólne uwarunkowanie, tzn. aby informacje były użyteczne, muszą być przydatne przy podejmowaniu decyzji przez ich użytkowników. Z kolei zapis, że korzyści uzyskiwane dzięki informacjom powinny przewyższać koszty ich dostarczenia, nie wiąże bezpośrednio ekonomiki informacji z ich użytecznością. Analogicznie jak

w przypadku użyteczności warunkowy charakter postulatu w US GAAP dotyczy także terminowości informacji. Obydwa źródła stosują także nieco odmienne podejścia do użytkowników informacji finansowej.

Literatura

- Burzym E., *Rachunkowość przedsiębiorstw i instytucji*, PWE, Warszawa 1980.
- Comittee Reports: *Accounting and Information Systems*, „The Accounting Review” 1971, supplement to XLVI.
- FASB Statements of Financial Accounting Concepts. Accounting Standards*, John Wiley & Sons Inc., NY 2000.
- FASB, Original Pronouncements*, 2004-2005 ed., vol. III, John Wiley&Sons Inc., NY 2004.
- Flegm E.H., *Accounting*, McGraw-Hill, NY 1984.
- Gernon H., Meek G.K., *Accounting, an International Perspective*, McGraw-Hill Higher Education, 2001.
- Glautier M.W.E., Underdown B., *Accounting Theory and Practice*, Pitmam 2001.
- Hendriksen E.A., Van Breda M.F., *Teoria rachunkowości*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002.
- Jaruga A. i in., *Rachunkowość finansowa*, RAFIB, Łódź 1995.
- Jaruga A., *Systemy regulacji rachunkowości a międzynarodowa harmonizacja i standaryzacja*, [w:] *Międzynarodowe regulacje rachunkowości. Wpływ na rozwiązania krajowe*, red. A. Jaruga, C.H. Beck, Warszawa 2002.
- Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF)*, tom I, SKwP, IASB, Warszawa, London 2007.
- Surdykowska S.T., *Rachunkowość międzynarodowa*, Wydawnictwo Zakamycze, Kraków 2000.
- Turyňa J., *System informacyjny rachunkowości w podejmowaniu decyzji zarządczych*, Wydawnictwo Naukowe Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1997.
- Turyňa J., *Rachunkowość finansowa*, wyd. 3 poprawione i rozszerzone, C.H. Beck, Warszawa 2008.

QUALITATIVE ASPECTS OF FINANCIAL INFORMATION ACCORDING TO INTERNATIONAL ACCOUNTING STANDARDS

Summary: The paper includes a discussion about accounting as an important information system in business organizations and its role in creation of financial information included in financial statements. The second part of the paper contains a comparative analysis of qualitative features of information included into financial statements, on the base of both, International Financial Reporting Standards (IFRS) and US Generally Accepted Accounting Principles (GAAP).

Keywords: information, quality characteristics, accounting information system, disclosure, international standards.